

5.3.005 Kerkplein [Erfnommers 273, 274, 277, 320, 322 en 321 in 1875]

Skildery deur Marianne Churchill

[1]

[2]

[3]

[4]

[5]

1. Austen se huis
2. Evans & Churchill [Fleetwood's Store]
3. Huis van Kapt. Struben
4. Eerste kerk op Kerkplein
5. Moontlik Vermeulen se huis

Joseph Fleetwood Churchill en sy vennoot Alfred Winters Evans het in 1850 na Suid-Afrika gekom. Onder die naam Evans & Churchill het hulle winkels in Durban, Pietermaritzburg, Mooi Rivier Dorp [Potchefstroom] en Pretoria gehad. Die vennootskap is in 1861 ontbind. Marianne Churchill het in 1854 van Engeland gekom om vir haar broer in Port Natal huis te hou en het hom later op een van sy togte na die binneland vergesel. Van die briewe wat sy geskryf het, tesame met haar broer se briewe en dagboek, het bewaar gebly en is in 1978 uitgegee as "A merchant family in early Natal: diaries and letters of Joseph & Marianne Churchill" [Chi-01]. Saam met haar briewe het Marianne ook baie interessante sketse aan die familie in Engeland gestuur.

Aan die einde van Mei of begin van Junie 1856 vertrek Joseph na die binneland. Volgens 'n brief wat hy aan sy broer William geskryf het, het hy op die 3de Julie in Mooi Rivier Dorp aangekom. Twee weke later vertrek hy na Pretoria. Hy beskryf dit as 'n "New Dorp lateley begun about a hundred miles E.N.E. from Mooi River Dorp and so named after General Pretorius. Stayed at Pretoria at the house of one of our Traders, waiting until he was ready to go into the Interior. At present the Church is but half built and there are only two or three houses, but as it stands in about the middle of the Transvaal Republic I think it likely to become a good Trading Station. All Wagons from the Interior must come through it or close by it" [Chi-01, p. 75].

Volgens Rex [Rex-03, p. 242] het Joseph Churchill tuisgegaan by Henry Austin. Sy huis is heel links op die foto en nie op Kerkplein nie, maar wel in Kerkstraat op erf nommer 320. Austin sou later Evans & Churchill se winkel op die noord-westelike hoek van Kerkplein en Kerkstraat koop, waarna dit bekend gestaan het as die Austin-gebou.

Marianne vertrek op 31 Oktober 1857 na die binneland. Sy kom op 25 November 1857 in Potchefstroom aan en gaan tuis by mnr. Reid, waar sy bly tot Maart 1858 toe die geselskap weer terugkeer na Pietermaritzburg. Marianne se broer Joseph en mnr. Reid gaan begin Februarie 1858 vir drie weke na Pretoria, en keer die begin van Maart weer terug. Marianne het nie saamgegaan nie.

Marianne was dus nooit self in Pretoria nie. Dit word algemeen aanvaar dat sy in 1857 die kopie gemaak het van 'n skildery wat in mnr. Reid se huis gehang het.

Wie die kunstenaar van die oorspronklike skildery was is nie seker nie. Heel moontlik was dit mnr. Reid self. Fredrick W. Reid was een van die Bryne-setlaars wat in 1850 in Suid-Afrika aankom het op die skip die Emily. Daar bestaan vandag nog 'n hele paar van sy skilderye [Chi-01, p. 117]. [Sommige skrywers spel dit verkeerdlik as mnr. Reed.]

Marianne se kopie van die skildery is in besit van die museum in Durban. Dis was opgevou en na die familie in Engeland gestuur in 'n brief. Die voumerke kan nog op die skildery gesien word.

In die Kunsmuseum in Pretoria is daar ook so 'n skildery. Dit is deur 'n familielid van Marianne Churchill aan generaal Smuts geskenk en sy weduwee het dit na sy dood aan die Stadsraad van Pretoria oorhandig. Dit is nie seker of die skildery ook deur Marianne gemaak is nie. Agter op die skildery is die inskripsie "Copy of Aunt Marian's picture of Evans and Churchill's store on the site of Pretoria in 1857 and the Church and Captain Thibus' house." Op die voorkant van die skildery is in potlood geskryf "Fleetwood Store" en "Capt Thaber's House" [Bol-01, p. 13].

Die gebou met die oranje dak in die middel van die skildery was die winkel van die firma Evans & Churchill [poskantoor hoek-erf nommer 366]. Ons weet dat die vennootskap bekend gestaan het as Evans & Churchill, maar moontlik is daar in die omgang gepraat van Fleetwood se winkel. Fleetwood was Joseph se tweede naam. Die wit gebou regs van die boom is die pas-voltooide kerk op Kerkplein.

Niemand kon nog ooit 'n kaptein Thaber of Thibus opspoor nie. Die enigste kaptein in ou Pretoria was Kaptein Marinus Struben. Kaptein Johan[n] Herman Marinus Struben [*1806 - 1869] was in diens van die Nederlandse oorlogsvloot, het later kaptein in die handelsvloot geword, en trou in 1838 met die dogter van 'n Skotse skeepseienaar, Frances Sarah Beattie. Hy ontvang Britse burgerskap in 1846, vestig hom met sy gesin in 1850 in Natal, en word hoofmagistraat van Noord-Natal te Ladysmith. In 1854 sterf sy vrou. Hy hertrou met Catharine Anderson [1855] en vestig hom en sy gesin in Pretoria waar hy belangrike poste in die Transvaalse owerheidsdiens beklee, nl. as Volksraadslid, Staats-Prokureur en Weesheer [Plo-02, p. 117].

Daar bestaan 'n groot wanopvatting, nl. dat die huis regs van die kerk die huis van Kaptein Struben was. Volgens Rex [Rex-03 p246] het erf nommer 277 op die noord-oostelike hoek van Kerkplein en Markstraat in 1859 aan Eizel of moontlik G.E. Izel behoort. Hy het dit aan H.W. Struben, die seun van Kaptein Struben, verkoop wat 'n huis daar gebou het. Die huis van H.W. Struben het in later jare die Pretoria Klub geword. Die huis wat ons op hierdie skets [links van die kerk] sien is moontlik die huis van Vermeulen wat in die omgewing gstaan het.

Die erf wat wel aan Kaptein Marinus Struben behoort het was erf nommer 321 aan die noordekant van die huidige poskantoor. Hy het die erf vroeg in 1857 gekoop en in 1859 ook die twee aangrensende erwe, 273 en 274 in Vermeulenstraat. Of hy die huis op die erf

gebou het en of daar reeds 'n huis op die erf was toe hy dit gekoop het is nie seker nie. Op hierdie erf het Kaptein Struben vir baie jare gewoon en sy winkelbesigheid bedryf [Rex-03, p. 244]. Dit is die huis regs van Churchill & Evans se winkel.

Rosa Swanepoel

Bronne

- All-01 Allen, V. 1971. **Kruger's Pretoria**. Kaapstad: A.A. Balkema. [foto p. 4]
- Bol-01 Bolsmann, E. 2001. **Pretoria: artists' impressions 1857-2001**. Pretoria: Protea Boekhuis. [foto p. 3]
- Chi-01 Child, D. (ed.) 1797. **A merchant family in early Natal: diaries and letters of Joseph & Marianne Churchill, 1850 to 1880**. Kaapstad: A.A.Balkema.
- Eng-01 Engelbrecht, S.P. 1952. **Eeufees-Album: Pretoria se eerste eeu in beeld**. Pretoria: J.L. van Schaik. [foto p. 16]
- Plo-02 Ploeger, J. 1994. **Nederlanders in Transvaal (1850-1950)**. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Rex-03 Rex, H.M. 1956. **Geskiedenis van die eerste ou goewermentsgebou en sy voorlopers in Pretoria**. M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria.

Rosa Swanepoel Versameling [Foto Lan-005]